



Дарко П. Надић^[1]

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Београд (Србија)

УДК 316.334.5

502.1(100)"20"

Оригинални научни рад

Примљен: 26/11/2020

Прихваћен: 02/12/2020

doi: 10.5937/napredak1-29602

Нове тенденције у развоју еколошких покрета у XXI веку^[2]

Сажетак: Еколошки покрети показују своју актуелност и иновативност и у XXI веку, јер еколошки проблеми и даље постоје, као и глобална еколошка криза, а политика зелених странака које су настале из еколошких покрета није дала одговарајуће резултате. У раду се излажу узроци настанка еколошких покрета и њиховог издвајања из нових друштвених покрета. У контексту тог издвајања, рад се бави истраживањем фаза развоја еколошких покрета од настанка до данашњих дана и упоређивањем њихових активности, од протеста до пацификације и маргинализације, од „корпорацијских“ еко-покрета, до стварања такозваних комуналних еколошких заједница, које у будућности могу да фигуришу као еколошки покрети. На основу законитости у досадашњем развоју еколошких покрета промишља се и њихова будућност у овом веку, као и нове тенденције и трендови. У том смислу, предмет анализе су покрети попут Економије опште добробити, чији циљ није само еколошка већ и потпуна друштвена трансформација, али и тренутно актуелни и *ad hoc* покрети попут Extinction Rebellion и Fridays for Future. Посебно су наглашене нуспојаве, „инфлуенсерски екологизам“, „селебрити екологизам“ и „таблоидни екологизам“, које се представљају као иницијатива која може да резултује стварањем еколошких покрета у будућности.

Кључне речи: еколошки покрети, еколошка криза, еко-комуне, економија опште добробити, инфлуенсерски екологизам

Приликом промишљања о еколошким проблемима у савременом свету и могућностима њиховог решавања неминовно долазимо до ситуације да морамо да поведемо посебну расправу о еколошким покретима, њиховој суштини, и новој улози коју имају у овом веку.

Заправо, настанак еколошких покрета у прошлом веку делимично је последица страха од могуће наступајуће апокалипсе, коју ће проузроковати људски немар и претерана деградација животне средине. Да не бих у овом раду беспотребно улазио у домен „хорор екологије“, кренућу од

[1] dnadic@gmail.com

[2] Текст је део ауторове књиге *Пош еколоија*, која је у припреми.

узрока настанка еколошких покрета, односно од њихове позиције унутар нових друштвених покрета.

Једно од релевантних објашњења настанка савремених еколошких покрета указује на три међусобно повезане појаве у развоју модерних политичких друштава. Прво, то је јачање грађанских слобода у другој половини XX века, што је омогућило другачије облике самоорганизовања друштвених група, и то посебно изван сфере класичних формула као што су политичке партије. Друго, модерне државе су постепено смањивале свој утицај у процесу одлучивања о будућности друштва и фокусирале се на традиционална политичка питања и проблеме у економији, запостављајући друге сфере друштвеног живота. Поједине сфере друштвеног, па и уско схваћеног политичког живота остале су занемарене или су једноставно жртвоване у име економског развоја. Једна од тих сфера, која је све више постајала друштвени па и политички проблем, била је животна средина. То је резултат специфичне индиферентности државних система према стварним социјалним проблемима грађана. Зато је улога нових друштвених покрета у прошлом веку била јединствена. „[...] нови друштвени покрети, заједно са политичким организацијама, активирају расуту социјалну енергију маса и артикулишу је кроз одређене пројекте на решавање одређених друштвених проблема“ (Marković, D. Ž., 2015, str. 434).

Трећа појава која је утицала на стварање нових друштвених, а самим тим и еколошких покрета јесте последица претходне. Нови друштвени феномени тражили су и

другачије организовање и нове начине решавања друштвених проблема без обзира на то да ли су имали економске или политичке узроке. Еколошки проблеми, настали убрзаном индустријализацијом, урбанизацијом, уништавањем биодиверзитета и драматичном потрошњом енергије, у једном моменту су били жртвовани у име постизања веће куповне моћи, већег БДП и бољег стандарда. Али само накратко. Оно о чему политичке структуре нису желеле да брину преузео је неформални сектор, на притисак грађана. Еколошки проблеми који су почели да се јављају, односно које смо као цивилизација касно почели да уочавамо, убрзали су појаву стварања еколошких покрета, посебно у индустријски развијеним државама.

Еколошки покрети су настали из два веома битна разлога. Први је незадовољени систем потреба унутар постојећег друштва, а други је директан захтев за променама унутар постојећег система (Pavlović, 1987, str. 147). Међутим, издвојио бих још један моменат који сматрам врло битним. Еколошки покрети су се издвојили из корпуса нових друштвених покрета јер су еколошки проблеми, по значају и актуелности, превазишли остале проблемске фракције у новим друштвеним покретима. Наиме, било је просто немогуће да еколошки покрети деле исти простор са феминистичким, антинуклеарним, мировним и другим покретима. Једноставно, еколошки покрети су морали да делују самостално, али су у својој агенди свакако имали и све идеје наведених фракција друштвених покрета.

Еколошки покрети су наизглед аполитични (иако еколошке проблеме дефинишемо,

прихватимо и третирамо као политичке проблеме), међутим њихова формална аполитичност заправо је политика схваћена на нов начин, у форми интересног самоорганизовања. Ово интересно самоорганизовање утемељено је као критика квантитативног економског раста и посебно као критика развоја индустрије и технике. У складу са својим основним циљем, модерни еколошки покрети су истицали захтев да се у привреди оствари штедња ресурса као и њихова поновна употреба (донекле се то остварује у такозваној циркуларној [кружној] економији), да се производи роба која ће имати дужи животни (употребни) век, као и децентрализује привреда, која би омогућила употребу еколошки прихватљиве технологије (Marković, D. Ž., 2015, str. 444). У области политике еколошки покрети су истицали потребу за повећавањем учешћа грађана у одлучивању, а у области културе значај развијања еколошке свести грађана и алтернативних облика живота и рада, као и промене вредносних система. Неки од ових циљева су остварени, а неки нису. Пре него што се упустим у анализу прошлости да бих доспео до предвиђања будућности еколошких покрета истакао бих чињеницу да сам развој еколошких покрета није био линеаран. Од свог настанка па до данас еколошки покрети су прошли кроз четири фазе, односно то су била четири таласа која су уздрмала темеље класичне, односно конзервативне демократије. Овде говорим о европским еколошким покретима, а остатак света је мање-више пратио ову појаву у еколошком буђењу грађанства. Ова подела на фазе/таласе условна је и намера ми је пре свега да прикажем не само процес и карактеристике

трансформације покрета већ и динамику идеја које су пратиле еколошке покрете.

Прва фаза европских еколошких покрета била је фаза *буђења и настанка*. Формирање базичних идеја, одабир циљева и средстава, као и сам начин формирања еколошких покрета на почетку седамдесетих година прошлог века по свим тим карактеристикама указивао је на спонтаност. Еколошки покрети су формиран из различитих интересних и грађанских иницијатива, па чак и еко-терористичких организација (Nadić, 2012, str. 82-93). Основни циљеви првих модерних еколошких покрета били су екологија (заштита животне средине), штедња необновљивих природних ресурса, промена избора енергије (радикални антинуклеаризам), непосредна демократија, мир у свету и разоружање, и алтернативни начини живота повезани са постматеријалистичким вредностима. Све то је, како је било замишљено, било могуће остварити (у мањој или већој мери) политичким притисцима на власт у комбинацији са грађанском непослушношћу. То је заправо личило на праву мешавину хипи културе на свом заласку и других нових поткултурних и радикалних политичких покрета. Таква мешавина, у културном и политичком смислу, била је ангажована на стварању новог система вредности, с надом да је систем могуће променити уколико се спознају узроци незадовољства. Међутим, стварност и политички апетити су показали другачију слику, што преставља другу фазу, у којој се еколошки покрети, наизглед аполитични, претварају у политичке странке, односно странке зелених. На неки начин то је означило губитак идентитета

и институционализацију самог покрета. Дословно, то је било одустајање од другачије политичке борбе и упадање у замке партијског живота. И, гледано из угла зелене политике, последице овог обрта биле су драматичне. Спонтаност и непосредност уступиле су место детаљној и прецизно дефинисаној организацији. Притисак на власт која се остваривао на улици, у форми протеста, сада је прерастао у политичку праксу одлучивања у парламенту. Креативност је уступила место маркетиншким агенцијама. Грађани су мислили да ће прерастање покрета у партије донети нове моменте у политичком животу, односно да ће њихови еколошки интереси бити брже задовољени јер су они и постали политички признати имајући у виду стварну политичку легализацију, прерастање покрета у партије. Улични протести су се претворили у парламентарну борбу а побуна у парламентарну накнаду.

Трећа фаза значила је *попуну маргинализацију* еколошких покрета и њихово искључивање из процеса одлучивања или суодлучивања о глобалној или националној еколошкој будућности. То је фаза када на политичку сцену ступа еколошка модернизација. Базирана на идеји и, пре свега, скупом пракси технолошког развоја којим се штити животна средина, еколошка модернизација представља „један технократско-административни модел решавања еколошких проблема, настао као резултат идеолошке конструкције и цивилизацијског компромиса неолибералне економије са друштвеним и политичким интересима за заштитом животне средине у условима глобализације“ (Nadić, 2012, str. 125).

„Менаџерско-корпоративној структури која спроводи еколошку модернизацију, у име економије, не одговарају радикални еколошки покрети јер нису поткупљиви. Интереси ових покрета нису материјално-политички већ идеолошко-политички па самим тим су и неприхватљиви менаџерско-корпоративној структури. Зато смо у условима глобализације имали процес деглобализације еколошких покрета. Сведени на националне оквире, еколошки покрети су постали политички безопасни“ (Nadić, 2012, str. 127). Излаз из стања маргинализације и медијске тишине поједини глобални еколошки покрети (који због интернационалне димензије нису себе редефинисали у партије) нашли су у прерастању у својеврсне еколошке корпорације, задржавајући све оне карактеристике, циљеве и методе борбе које су имали раније и унапређујући их упоредо с развојем информационих технологија. Зашто кажем еколошке корпорације? Јер, осим успешности акција и медијске присутности, сада су мерили и сопствену економску ефикасност, односно профит. Више није било довољно да учествујете у њиховим акцијама, да правите кампање, више није било довољно да вас медији спомињу као еколошки покрет (у позитивном или негативном контексту), сада је било потребно да са свог интернет сајта продате мајицу или шољу за кафу са логом своје организације. И наравно да имате управни одбор. Они еколошки покрети, који су неким чудом преживели и избегли замке класичног парламентаризма јер нису постали политичке странке, задржали су имиџ „побуњеника“ против система, али и „чудака“ који се противе изградњи ауто-путева, нових



Jasmin Sessler / Pixabay

аеродромских pista, стамбених блокова итд., и у медијима се дефинишу као отпор свакој врсти модернизације, што суштински није истина већ је само медијска манипулација.

Четврту и последњу фазу/талас назваћу, условно, фазом „повратка аутентичним вредностима“. Ова фаза је уједно и фаза „васкрсења“, у којој еколошки покрети прелазе у праксу комуналног заједништва, развијајући у потпуности постматеријалистичке вредности искомбиноване са алтернативном економском визијом заједништва, сарадње и солидарности у производњи и потрошњи. Промене вредносних оријентација усаглашене су са идејама здравог живота (органска производња хране, здрава храна, веганство и вегетаријанство, спиритуалност у свим својим верзијама итд.). Дакле, они не

продају шоље за кафу и мајице, али производе и продају здраву храну. То је уједно и враћање екологизму, у смислу да одржива и испуњавајућа егзистенција претпоставља радикалну промену нашег односа према природи и нашег начина друштвеног и политичког живота, као што је тврдио Добсон. Али, с друге стране, то може бити протумачено и као помодарство које ће кратко трајати. Јер употребна вредност еколошких покрета који су се окренули ка комунално-производној заједници зависиће и од њихове позиције у тржишној економији без обзира на моменте и карактеристике изолационизма које комунални и производни односи носе са собом. Многи критичари тих нових еколошко-комунално-производних покрета истичу њихову утопистичко-романтичарску карактеристику,

која говори о њиховој пролазности и помодности, и посматрају их као нови тренд, који ће бити пролазан као и сви други трендови. Други аргумент који критичари мало суздржаније наглашавају у овој расправи јесте да су те комуне у ствари само краткотрајна реминисценција хипи културе шездесетих и седамдесетих година прошлог века, само друштвено прихватљивија, одговорнија и софистициранија. Као круцијалан, критичари потезу аргумент да се те еколошко-комунално-производне заједнице заснивају на идеји општег добра. Утопизам који критичари претпостављају као отежавајући фактор, заправо је само наша фикција. Фелбер, на пример, истиче скоро 15 примера добре праксе широм света, где је економија заједничког добра заснована на кооперативности и солидарности, као алтернатива материјализму и конзумеризму, испуњавајући предуслове за, назваћу то слободно, еко-социјалистичко друштво. Пре њега је то 1990. година већ изнела Остромова, а то показује да економија општег добра има бар своју временску одрживост у теоријском смислу. Из ове расправе искључујем такозвану циркуларну економију, коју схватам више као маркетиншку праксу и доказ да је могуће да неолиберална економска пракса буде „озелењена“, али не и чисто „зелена“.

Уколико не познајемо овај терен, а притом пратимо сопствене предрасуде, основна хипотеза била би да је овакав начин пословања, априори схваћен као алтернативан, могућ само у неразвијеним земљама или максимално у земљама у развоју, као одбрамбени механизам на начин пословања и управљања јавним заједничким добрима у развијеним земљама. Међутим, није тако. Економија опште добробити, ако ћемо

дефинисати ову фазу у развоју еколошких покрета, има свој смисао не само као теоријски концепт или као практично остваривање већ и као својеврсни економско-еколошки покрет у XXI веку. Овде одустајем од даље употребе термина „утопија“. Укратко, овде говоримо о алтернативној економији, која се такође може одредити као еколошки свесна и одржива. На тај начин комплекс питања о могућој обнови економије и њеном успостављању на еколошким и моралним начелима има свој смисао и сврху. То је донекле и „трећи пут“.

С једне стране, у опцији имамо наставак неолибералистичке визије економског развоја која је заснована на идеји слободног тржишта и, с друге стране, покушаје јачања државног интервенисања у сфери природних ресурса, где се они сурово институционализују да би се сачували. Трећи пут сматра да је излаз из кризе заправо у јачању кооператива, где ове кооперативе више нису само организациона јединица у којој се обављају производња, продаја и потрошња већ и заједнице које деле исте или мање-више сличне животне стилове. У том смислу оне се могу посматрати и као добровољно изабран начин остваривања основних економских интереса у традицијама поткултурних покрета из друге половине прошлог века, имајући у виду њихову идеју комунализма, отпадништва, слободе и добровољно изабране егзистенције која је на граници са изолационизмом. Тако, аргумент који критичари потезу у расправама нема своју основу. Међутим, пракса апсолутног економског слободарства (ако то могу тако да назовем) већ се показала као неуспешна или делимично остварива уколико погледамо уназад.

Идеја еколошки одрживих кооператива нема изолационистички моменат. Заправо, њихов изолационизам је само спољна слика. Права слика јесте да је изолационизам био само почетна фаза а да је након те фазе уследило повезивање комуна и стварање читавих националних, интернационалних па чак и континенталних покрета.

Пре самог објашњавања паневропског покрета Економија опште добробити, морам да истакнем да је у Србији, као и другим словенским земљама, овакав концепт под називом задруга постојао још у XIX веку и да је опстао у мање или више варијација и до данас. Суштину задруге је још 1872. године добро описао први српски социјалиста Светозар Марковић:

Заједнички рад и живљење породично показује се у задрузи... С економског гледишта задруга је првобитна асоцијација за производњу и потрошњу у исто време. Али има једна економска црта, којом се задруга одликује од свију сувремених дружина за производњу и потрошњу а то је: задруга производи сама све за своје потребе. Оно што задруга набавља куповином са стране, то је тако незнатно, да није вредно ни говорити о томе. Обично задруга купује: со, гвоздене алате, нешто посуђа и то је готово све. Ова способност задруге да набавља сама све што јој треба за живот долази од самог патријархалног живота народа. Потребе су свију чланова мале и могу се намирити домаћом производњом. Подела рада у сувременом значају, где један човек производи само један производ, а све остале добија у размену куповином и

продајом, у првобитном друштву не постоји. Задруга производи све сама: рану, одело, обућу, постељу, алате, кућу – све. По своје строју породична задруга не би била кадра да произведе све намирнице у развијеном људском друштву, и то је један узрок што она пропада са развитком цивилизације. Али је значајно, што у данашњем друштву, сви највећи мислиоци о друштву сматрају као економски идеал таквог друштва, где би сваки члан радио различите послове наизменце, који одговарају његовим природним склоностима и способностима, а не би био прикован за један посао као сувремене европски радник; осим тога: да сваки члан друштва узајамном обвезом свију чланова добија намирнице, и да не мора прометати куповином и продајом из 99-те руке оно што може добити из прве. Једном речи: сувремене економски идеал веома је близак у начелу оном економском строју, који постоји у задрузи (Marković, S., 1872, str. 7-15).

У мање-више сличном маниру и Фелбер у својој књизи *Change Everything: Creating an Economy for the Common Good* даје примере економске ефикасности, политичке непосредне демократије и кооперативе, и то како у развијеним, тако и у неразвијеним земљама. Почевши од највеће шпанске The Basque Mondragon Corporacion Cooperative (MCC) до Regionalwet AG у Немачкој и Il Cecosocola у Венецуели. Можда најбољи пример пружа покрет Buen Vivir (Добар живот), који се поставља као постколонијална алтернатива.

„Buen vivir је врста народног знања, систем идеја како укрстити економске инте-

ресе са културом општег добра, локалним традицијама, бригом за еколошку равнотежу – и без дивљег раста потрошње. Ако догма глобалног економизма каже да социјално благостање захтева интеграцију у јединствени тржишни простор, повећање БДП-а и потражње потрошача, онда је филозофија *Buen Vivir* етика општег благостања, оно што се обично назива новим и све популарнијим термином благостања у економији.^[3] Које су почетне политичке позиције Економије опште добробити, иако сам покрет негира да је политички. Прво, основна политичка премиса овог покрета је да су се еколошки и социјални стандарди срушили под налетом трке за профитом, при чему компаније у трци за увећавањем профита долазе до стадијума да имају моћ не само над појединцима или друштвеним групама него и над националним државама. Друга политичка премиса говори о томе да је овај покрет својеврсни *degrowth* (одраст) покрет, који истиче да је даљи раст на овој планети немогућ. Трећа политичка премиса је управо малочас поменут – „трећи пут“ (а то је Економија опште добробити), имајући у виду да су, како сматрају, концепти капитализма и комунизма пропали. Овде ћу направити малу опаску. Оба ова политичко-економска система показала су на неки начин своју еколошку неодговорност, док је о потпуној пропасти још рано говорити. Зато се у овом тренутку о тој врсти нове еколошке економије говори пре свега као о алтернативи.

Моралне премисе су друга основа те нове економије. Прва етичка премиса овог паневропског покрета заснована је на питању о сврси пословања. То више није новац, него задовољавање људских потреба. То је на трагу онога што је Данило Ж. Марковић рекао о „квалитету живота“ (подмиривање потреба људи у одређеним друштвеним условима са осећањем задовољства...). Будући да новац није индикатор задовољства већ само успешности, он није ни мерило у новој економији. Питање задовољавања потреба има своје етичко упориште, али само до одређене мере. Заправо, питање је стандардно. О којим потребама говоримо и о ком степену задовољавања тих потреба? Отприлике, то је иста замка као и у идеји, прецизније у основним принципима „одрживог развоја“. Да ли говоримо о материјалним или нематеријалним потребама? Да ли говоримо о основним потребама или о нечему што можемо сматрати „вишим“ потребама?

Ту већ улазимо у домен психологије, али будимо свесни чињенице да људи имају различите потребе. Од чисте воде и здраве хране до поседовања ролекс сата. Овде долазим до другог дела дефиниције Данила Ж. Марковића о подмиривању потреба „у оквиру дате вредносне оријентације“. Вредносна оријентација људи који просто вапе за чистом водом или здравом храном није иста као код људи који чезну за скупоченим сатом или аутомобилом. Основне људске потребе нису исто што и потребе за луксузом. Ту се онда поставља питање етичких

[3] <https://medium.com/@cryppix/no-future-4a6156ecbb55> (приступљено: 5. 5. 2020).

индикатора. Етички индикатори које је Фелбер поставио јесу: људско достојанство („значи да је свако људско биће вредно, јединствено и достојно заштите, без обзира на етничку припадност, пол, старост, веру, језик, национално или социјално порекло. Људи и сва жива бића имају право на постојање и имају право да се према њима поступа са уважавањем, поштовањем и пажњом“); солидарност и друштвена правда (солидарност и друштвена правда су уско повезане вредности, засноване на заједничким основама емпатије, уважавања, саосећања и једнаких могућности. Циљ обе вредности је смањење неправедности, подела одговорности и постизање равноправније равнотеже у друштву), еколошка одрживост (здравље наше планете је пресудно за сва жива бића. Од суштинске је важности да се сви позабавимо климатском кризом. ЕОД – Економија опште добробити помаже појединцима, компанијама, општинама и организацијама да допринесу одрживом развоју и удовоље потребама садашњости, без угрожавања способности будућих генерација да живе добар живот); демократска партиципација (ово бисмо могли да протумачимо као комуналну верзију југословенске идеје о социјалистичком самоуправљању), односно транспарентност и заједничко одлучивање (транспарентност значи откривање свих информација релевантних за све учеснике у процесу доношења одлука. Заједничко одлучивање подстиче учешће свих заинтересованих страна. Запослени, добављачи и пословни партнери могу се укључити на различитим нивоима, у распону од права вета на колективно и споразумно одлучивање). Ови етички принципи чврсто

везују и повезују добављаче, инвеститоре, запослене и потрошаче. Самим тим, производи су јефтинији, квалитетнији, дуготрајнији и еколошки прихватљивији, физички услови радне средине достојни су рада и радника.

Осим политичких и моралних начела, паневропски пројект Економија опште добробити има и интегративну компоненту, такође политичку по својој суштини. Низ локалних и регионалних заједница, тачније више од пет стотина у Европи и Америци, које функционишу по комуналној матрици имају идеју и спроводе праксу уједињавања, односно укрупњавања. На тај начин, како се истиче у њиховом програмском манифесту, локалне иницијативе постају регионалне, а регионалне имају тенденцију да постану глобалне. То је корак ка новом социополитичком развоју и можда економској политици будућности. Економска политика будућности овог паневропског пројекта утемељена је на следећим визијама и вредностима. Друштво заједничког добра омогућава свим људима да: међусобно комуницирају с толеранцијом и узајамним поштовањем различитости и разноликих животних стилова; дефинишу своје личне вредности, постављају своје индивидуалне циљеве, проналазе свој идентитет и развијају свој пуни потенцијал; развијају своје таленте и вештине и на тај начин им помажу да смислено и у сарадњи допринесу општем добру; да се активно баве политиком, доносећи демократске одлуке и тако помажући у обликовању наше будућности. Економија служи општем добру. Потрошња природних ресурса остаје унутар планетарних граница. Креативна пословна

активност доводи до иновативних решења за опште добро. Порези, царине, зајмови, јавне набавке и развој пословања имају за циљ јачање општег добра. Пољопривреда ствара разнолике културне пејзаже и чува природну основу живота. Земље уживају у уравнотеженој трговини у етичком оквиру светске трговине. Употреба физичке силе ван националних граница лежи у реформисаним и демократизованим Уједињеним нацијама. Људи су ослобођени нездраве присиле да непрестано троше, акумулирају капитал и економски расту. Наш однос са Земљом је здрав колико и сама Земља.^[4] Поштовањем ових принципа и визија, као и идеје укрупњавања ових комуна, могуће је, како истичу предводници овог покрета, створити нову економију, која би била одржива, поштена и демократска. У политичком, па и у еколошком смислу, стварање ових комуна је излазак из једне утопистичке идеје и пребацивање у сферу праксе. Уједињавање комуна у паневропски покрет опет је почетак, односно улазак у другу димензију утопије, коју је опет могуће остварити. Да будем прецизнији, немогућност промене (у догледној будућности) економског система каквог данас познајемо на глобалном нивоу и на националним нивоима не значи одустајање од тих промена до којих се може доћи стварањем заједница, које би постојале паралелно с тим системом, доказујући да је алтернатива могућа и одржива. То нас доводи до питања прорицања будућности еколошких покрета и „зелене политике“ у Европи уопште.

Однос зелене политике са будућношћу је компликован. Искушење да преточимо све своје наде и тежње у ново друштво с друге стране раста је огромно. Политички еколози сигурно себе сматрају делом традиције „напредњака“ који верују да будућност може бити боља од прошлости и да будућност после тога може бити још боља (Добсон, 2014: 10).

Ова четврта фаза еколошких покрета, коју сам дефинисао као „повратак аутентичним вредностима“ има и своју другу страну. Та друга страна је одређена улогом друштвених мрежа и нових, али пре свега електронских медија. Раније сам поменуо да су у трећем таласу глобални еколошки покрети, попут ПЕТА (People for Ethical Treatments of Animals) и Гринписа, постали не само глобални већ и корпорацијски еко-покрети. Они су класичан пример како се протест, субверзивност, а имајући у виду историју ПЕТА, и еко-тероризам, претварају у новац.

Друштвене мреже су креирале нешто што се може дефинисати као „салонски екологизам“. Из своје гејмерске столице, на свом рачунару, а затим и у виртуаланој реалности, креирате еколошки покрет. Уједно креирате и профиле, планирате окупљања и акције, мотивишете пратиоце, правите листу еколошких проблема и истичете њихову ургентност. Одржавате или подржавате акције а на крају све то документујете фотографијама на профилу организације на друштвеним мрежама. Информације су брзе,

[4] <https://medium.com/@cryppix/no-future-4a6156ecbb55> (приступљено: 5. 5. 2020).



Eveline de Bruin / Pixabay

до њих се долази у милисекунди, једино што вам је потребно, то је време да се укључите у стварну акцију или да је „салонски“ подржите. Стварност нових еколошких покрета ту делује мало изврнуто. Права масовност, односно учествовање у реалном простору и времену у некој конкретној акцији мери се двоструко: по броју „лајкова“ или „кликера“ и по броју стварних учесника на неком протесту. И један и други број подједнако су важни. Овде имам у виду два еколошка покрета, који себе баш тако дефинишу као „глобалне еколошке покрете“. Први је Extinction Rebellion, а други Fridays for Future.

Покрет Extinction Rebellion (Побуна против истребљења) сам себе је одредио као: „децентрализован, међународни и политички нестраначки покрет који користи ненасилну директну акцију и грађанску непослушност како би наговорио владе да праведно делују у случају климатских и еколошких ванредних ситуација.“^[5] Циљеви који су постављени доста су широки, толико широки да обухватају мало више од чисто еколошких циљева: „1. Реци истину: Владе морају да кажу истину проглашавајући климатске и еколошке ванредне ситуације, радећи са другим институцијама како би саопштиле хитност промена. 2. Делуј сада:

[5] <https://rebellion.global/about-us/> (приступљено: 6. 6. 2020).

108 | Владе морају сада да делују на заустављању губитка биодиверзитета и смањењу емисије гасова стаклене баште на нето нулу до 2025. године. 3. Изван политике: Владе морају да раде и да се воде одлукама Скупштине грађана о клими и еколошкој правди.^[6] Ма колико нам се чинило да је овај покрет једноставан и приземан он је ипак комплексан. Стваран и виртуалан. Локалан, регионалан али и глобалан. Са јасно дефинисаном политиком. Ево како је то у случају „Побуне против изумирања“ програм истакнут у неколико тачака, са јасним порукама које свако може да схвати, прихвати и да делује у складу са њима:

Ево проблема: Сви смо то већ чули – Земља постаје све топлија, ниво CO₂ расте, а ми смо усред Шестог масовног изумирања (антропоцен). Суочени смо са два једнако критична питања – губитком биодиверзитета и климатским променама. Обоје имају невиђене последице без преседана не само на нас као људе, већ и на свако живо биће и екосистем на планети. Несумњиво је да ове промене покрећу људске активности. Могућност трансформације: Стојимо на провалији. Можемо признати истину онога са чиме се суочавамо или можемо наставити да избацујемо лименке низ пут и допуштамо да ефекти планете која се загрева имају још штетније последице на сва жива бића. Већ смо везани за одређену дозу загревања и губитка биодиверзитета, али још увек има

времена да променимо ову причу. Шта чини ППИ другачијим? Утиremo другачији пут. Свет у којем желимо да живимо захтева културу која је здрава, креативна, еластична и прилагодљива. Суочени смо с тешким изборима и до сада су ове катастрофе наишле на мало напора влада и институција да промене путању којом се крећемо. Ви сте ППИ: Побуну против изумирања чине људи из свих сфера живота, различитих средина, култура и политичких опредељења – људи попут вас окупљају се како би створили другачију причу. Знамо кризу са којом се суочавамо и желимо да променимо будућност. Ова борба је сва наша, и сви морамо бити спремни заузети се за истину и суочити се са њом. Ненасилна грађанска непослушност: Са више од 1.142 групе у 72 земље, већ правимо разлику. ППИ је заслужан за приморавање законодавства, гурање влада на акцију и померање јавног дискурса о клими и еколошкој кризи кроз наше креативне, умешне, трајне, ненасилне протесте широм света. Пратимо кораке многих који су дошли пре нас. Од индијског покрета за независност до женског права гласа, покрета за грађанска права до „арапског пролећа“, историја нам је изнова показивала да ненасилни протест делује као моћно средство за промену. А ипак, нема гаранција. Као побуњеници, знамо да је сутрашња стварност данашња брига. Свет који су похарале климатске промене и губитак биодиверзитета је онај који ће

[6] Исто.

озбиљно утицати на све нас. Зашто побуна: Немамо другог избора. Побунимо се против система који су нас довели овде. Побунимо се за будућност коју желимо. Побунимо се јер је наша одговорност да делујемо. Немамо више времена за губљење. Ништа није немогуће – још увек можемо да напишемо причу коју желимо и хоћемо. Ми као појединци можемо заједнички да направимо разлику. То ћемо учинити заједно – трансформисати свет, створити трајне промене и изградити бољу будућност за све.^[7]

Оно што сам малочас рекао, спомињући салонски екологизам, не умањује стварну ове активности, оно што ППИ дефинише као „побуну“ дало је одређене медијске резултате. Покрет је препознатљив, нов је и модеран је. И, оно што је посебно важно, пре свега за медије, он је радикалан. И усмерен је превасходно на млађе генерације. Али буквално сваком ко поседује андроид мобилни телефон садржаји овог покрета су доступни. У новембру 2018. године, условно речено, чланови овог покрета су у знак протеста блокирали пет мостова преко Темзе у Лондону, а у априлу 2019. године пет централних тргова, исто у Лондону. Уз стабилну интернет везу успех сваке акције је загарантован.

Fridays for Future или Петком за будућност је веома сличан претходном покрету. Док Побуна против истребљења има своје елементе организованости, ПЗБ је више инспиративан

него оригиналан. ПЗБ себе одређује као: „глобални покрет климатског штрајка, који је започео у августу 2018. године, када је 15-годишња Грета Тунберг започела школски штрајк за климу. У три недеље које су претходиле шведским изборима, она је сваког школског дана заседала испред шведског парламента, захтевајући хитне мере у вези са климатском кризом. Била је уморна од неспремности друштва да климатску кризу види онаквом каква она јесте – криза. За почетак је била сама, али су јој се убрзо придружили и други. Осмог септембра, Грета и њене колеге штрајкачи одлучили су да наставе штрајк све док шведска политика не обезбеди сигуран пут знатно испод 2°C, тј. У складу са Париским споразумом. Направили су хаштаг #FridaysForFuture и подстакли друге младе људе широм света да им се придруже. Ово је означило почетак глобалног штрајка за климу у школама. Њихов позив на акцију изазвао је међународно буђење, када су се студенти и активисти удружили широм света како би протестовали испред својих локалних парламената и градских скупштина. Заједно са осталим групама широм света, Петак за будућност је део новог таласа промена који милионе људи тера да крену у акцију у вези с климатском кризом, а ми желимо да и ви постанете један од нас!“^[8] Постоје само четири циља овог покрета: „Одржавајте раст глобалне температуре испод 1,5°C у поређењу са преиндустријским нивоима. Климатска

[7] <https://rebellion.global/why-rebel/> (приступљено: 6. 6. 2020).

[8] <https://fridaysforfuture.org/what-we-do/who-we-are/> (приступљено: 6. 6. 2020).

једнакост и правда за све. Следите Париски споразум. Уједините се иза науке.“^[9]

Ту стижемо до приче о Грети Тунберг и још једном посебном феномену, који говори о тенденцијама у развоју модерних еколошких покрета у овом веку, а то је „инфлуенсерски екологизам“. Екологизам који инспирише. Грета Тунберг, девојчица која је љута на своју владу па и на цео свет због неактивности против климатских промена, постаје еко-икона целог једног покрета. Или је Грета заправо само један еко-производ на тржишту где се етикета „еко“ добро продаје. Наиме, Грета је маркетиншки производ Ингмара Ренцога, шведског предузетника, оснивача и извршног директора компаније *We don't have time* (Немамо времена), односно једног технолошког стартапа чији је циљ да постане највећа платформа друштвених медија на свету која се бави климатском кризом. Грета је вероватно стварно љута и стварно искрена у томе што ради, а имајући у виду њене године, можда и стварно верује у промене. Била она еко-икона или еко-производ, у сваком случају делује као стварна инспирација на своју генерацију.

Док се Грета бави климатским променама, у Србији такође постоји „инфлуенсерски екологизам“, али ту он има другачију димензију. Грета промовише нове вредности, док се у Србији место екологије (у оквиру „инфлуенсерског екологизма“) одређује у склопу сопствених индивидуалних вредности, односно места еколошке етике у личном етичком систему. На



Anders Hellberg / Wikimedia Commons

пример, портале, друштвене мреже, блогове, онлајн магazine са еколошким садржајем, креирају личности које имају одређени утицај, а у овом случају промовишу еколошке вредности. Међутим, ту је ситуација заправо прилично конфузна, јер се јављају различите ситуације – од излива опште љубави према „одрживом развоју“ и рециклирању, као да је у питању љубав према живом бићу, до изјава које немају за циљ да промовишу те идеје вредне поштовања већ оног ко их представља. „Инфлуенсерски екологизам“

[9] <https://fridaysforfuture.org/what-we-do/our-demands/> (приступљено: 6. 6. 2020).

не доприноси промоцији еколошких вредности већ је врста самопромоције, при чему су „екологија“ или забринутост за стање човекове животне средине само делић у мозаику. „Инфлуенсерски екологизам“ је тренд, што значи да је помодан. Како је помодан по својој суштини, тако је и исцрпљив и ограничена му је употребна вредност. Као и време трајања. Да ли је он инспиришући? Вероватно да јесте за оне који се налазе у истом социјалном миљеу и за оне који деле опште вредности особе која је „инфлуенсер“. Мислим да за друге није. Илустроваћемо ово примером. Особа (дискреција загарантована) из Србије, која би Грети могла да буде бака по годинама, на питање (постављено у једном онлајн магазину): Који су твоји трикови и савети за „зеленији“ дан?, даје следећи одговор: „Моја еколошка свест је прво кренула од ормана. Све је почело онда када је јавно обелодањено да је модна индустрија по загађивању околине, одмах иза нафтне. Како могу да помогнем? Носим мараме са медузама искључиво из доба када је Ђани (Версаће) био жив, Александру Јоксимовићу сам конфисковала његов „Мозаик“ сако из 1975, а имам и довољно година за власницу *vintage* мале црне хаљине, која је толико тога прошла да спада у срцепарајући љубић.“ Особама које прате модне трендове и које свој живот унапређују кроз модне брендове ова изјава има инспиративан карактер. За оне који се облаче у такозваним ланцима продавница јефтине и индустријски (масовно) произведене гардеробе, јер тренутно, а и будућности, могу себи само то да приуште, ова изјава је безначајна. Други, наравно, могу да тврде и супротно. Да је „боље и тако него

никако“. Међутим, сасвим сам сигуран да се из „инфлуенсерског екологизма“ не може развити еколошки покрет. Напротив, „инфлуенсерски екологизам“ уништава еколошки покрет јер социјално разређује основну идеју покрета, тако да се може догодити да се у блиској будућности појави еколошки покрет намењен или створен само за богате, односно за оне који поседују више од социјалне већине у једном друштву, или, другим речима, да здрав живот и здраву животну средину могу себи да приуште само богати. Зато је „инфлуенсерски екологизам“ показатељ да особа која се представља као таква има лажну еколошку свест, односно да се истиче, одваја од већине, а у том случају еколошка свест „инфлуенсера“ није саставни део његовог укупног животног стила. То је једна комплетно лажна слика, коју медији могу да искористе за промоцију „инфлуенсера до тренутка док је јавност не прихвати као стварну слику. Тако, у поређењу са нашом, раније поменутом модном, друштвеном и интелектуалном инфлуенсерком, Гретин говор у скупштини УН у септембру 2019. делује као искрени вапај:

Све је ово погрешно. Не бих смела да будем овде. Требало би да се вратим у школу с друге стране океана. Па ипак, сви нама младима долазите због наде. Како се усуђујете! Украли сте моје снове и моје детињство својим празним речима. Па ипак, ја сам једна од срећница. Људи пате. Људи умиру. Читави еко-системи се урушавају. На почетку смо масовног изумирања, а једино о чему ви можете да говорите јесте о новцу и бајкама о вечном економском расту. Како се усуђујете!

112 | Следећи подфеномен приближно је сличан претходном. То је такозвани селебрити екологизам, односно „екологизам познатих особа“. Одредио сам га као подфеномен јер поједини еколошки покрети и еколошке организације користе познате личности из света филма и музике (убичајено „звезде“) да промовишу свој животни стил и еколошке навике и тако постану инспирација за друге. По таквим активностима позната је раније помињана РЕТА, која ангажује познате особе да промовишу различите еколошке кампање, односно да учествују у њима. Битна разлика у односу на „инфлуенсерски екологизам“ јесте што су еколошке вредности познатих личности као што су Иги Поп, Питер Динклиц, Хоакин Феникс, Пол Макартни, Денис Родман, па и Памела Андерсон, заиста део њиховог животног стила.

Један од подфеномена који може да делује инспиративно на стварање будућих еколошких покрета на глобалном нивоу јесте и „таблоидни екологизам“. Ширење алармантних вести о стању животне средине, често на граници паничних информација и података, може да делује инспиративно на развој еколошке свести или да нас упозна са неким специфичним еколошким проблемом, али не води нужно мобилизацији друштвених група ради остваривања неких конкретних еколошких циљева, односно решавања еколошких проблема. Посебно ако имамо у виду да је „таблоидни екологизам“ често заснован на лажним вестима, које нису документоване ни јасно поткрепљене доказима,

те тако остају на нивоу еколошког мита. Зато се и даље чека на фотографије великог острва од одбачене пластике које плута по неком од светских океана.

Закључујући ову расправу намеравам да истакнем да еколошки покрети у XXI веку имају будућност, а на њиховом развојном путу мешаће се успеси и разочарења. Али то је опет пут на којем се дефинитивно одустаје од давања савета, придиковања и протеста, и прелази на практиковање идеја. У политичком смислу то ће бити практична примена онога за шта су се европски еколошки покрети залагали на самом почетку, што је описано као прва фаза. Немоћ да се политичке структуре и становништво убеди у исправност и утемељеност алтернативних идеолошких, политичких и економских идеја довела је до ситуације да се покрети сада реформишу као економско-еколошке заједнице. Томе је нарочито допринела светска економска криза 2007. године. Имајући у виду цикличност капиталистичких криза, тренутно потпомогнутих пандемијом вируса ковид 19, претпостављам да ће се тренд стварања и развијања ових еко-заједница, заснованих на идеји опште добробити, наставити у будућности. То на неки начин доказује тврдњу да је чак и релативно остварива утопија боља од еколошке дистопије. И, с друге стране, коначна оцена зависиће управо од тога да ли ће нови еколошки покрети у овом веку наставити да доприносе друштвеном напретку и да ли ће тај напредак уопште бити по мери човека и његове самореализације.

References/Литература

- Dobson, A. (2007). *Green Political Thought*. London.
- Dobson, A. (2014). *The Politics of Post-Growth*. Dorset.
- Felber Ch., Maskin, E., Nurmi, S. (2015). *Change Everything: Creating an Economy for the Common Good*. London.
- Marković, Ž. D. (2015). *Social ecology*. Beograd. [In Serbian]
- Marković, S. (1872). *Serbia in the East*. Novi Sad. [In Serbian]
- Nadić, D. (2012). *Essays on political ecology*. Beograd. [In Serbian]
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Actions*. Cambridge.
- Pavlović, V. (1985). *Order and alternatives*. Nikšić. [In Serbian]
- Thunberg G., Thunberg S. i dr. (2019). *Our house is on fire*. Zagreb. [In Croatian]

Darko P. Nadić

University of Belgrade
Faculty of Political Sciences
Belgrade (Serbia)

New tendencies in the development of environmental movements in the 21st century

Summary

Environmental movements are continuing to demonstrate their relevance and innovative tendencies in the 21st century. Environmental problems are as yet unresolved in this century, the global environmental crisis exists, but the policies of green parties, which arose from environmental movements, have not yielded adequate results. The paper presents the origins of environmental movements as well as their separation from new social movements. In the context of this separation, the paper explores the stages of development of environmental movements from their inception to the present day and compares the activities of these movements, from protest to pacification and marginalization, through „corporate” eco-movements, to the creation of so-called communal eco communities which could figure as environmental movements in the future. Based on the development of environmental movements

so far, their future in this century is considered, as well as new tendencies and trends. In this sense, the subject of analysis are movements such as the “Economy for the Common Good”, which aims at not only environmental but also complete social transformation, and current and ad hoc movements such as „Extinction Rebellion” and „Fridays for Future”. Special emphasis is placed on offshoots, such as “influencer ecologism”, “celebrity ecologism” and “tabloid ecologism”, that are presented as initiatives that could possibly create environmental movements in the future.

Keywords: Environmental movements, environmental crisis, eco communities, economy for the common good, influencer ecologism